

סיפורו של ג'משיד

ב"סיפורו של ג'משיד" עוסק מנחם קפליוק בדמויות מרסיסי מיעוטים החיים עמנו בארץ. גיבוריו הם איש עדת הבהאים, שני שומרוני-נים, סודאני-מוסלמי ושבט בדווי-נוצרי החי בעבר-הירדן. סביב כל דמות רוקם המחבר סיפור שלם, המכניס את הקורא לעולם הסגור של כיתות קטנות ומגלה טפח—ולמעלה מזה—מחיהם.

ג'משיד הבהאי ורדואן סעדאתי הסודאני הם קרבנות המלחמה הנטושה בארצנו. הראשון נולד בכפר ליד הפינרת, למשפחה שנמלטה מפרס לפני עשרות-שנים בגלל רדיפות דתיות. בני המשפחה מצאו להם מקלט בכפרם עוד בזמן התורכים, נאחזו באדמה וטיפחו את חייהם המסורתיים. יחסי-קירבה קישרו אותם לקיבוץ שכן עד שבאו המאורעות והמלחמות, שהטילו את הכפר השקט לתוך הקלחת הרותחת. ג'משיד נאסר גם על-ידי הישראלים וגם על-ידי הערבים באשמת ריגול, והכפר הוכרז "אזור-בטחון" ותושביו הוגלו ממקומם. כאשר ג'משיד ורעיו מקבליים רשות לבקר בכפרם ההרוס והם עוברים בשטח הקיבוץ הידידותי, רואים הם מבעד לחלונות את חפצי האמנות המסורתית הפרסית שאותם שמרו מכל משמר, מקשטים את דירותיהם של חברי הקיבוץ.

רדואן סעדאתי נולד בעכו, בה גדל ובה הקים משפחה והתפרנס בדוחק. עם מלחמת-1948 נקלע למחנה שבויים מצרים. אחר ש-מחזירים את השבויים למצרים, עומדים לשלוח אותו לארצם. כל טענותיו שהוא יליד-הארץ אינן עומדות לו, ורק התערבותו של המחבר מונעת ברגע האחרון את שילוחו למצרים.

שני סיפורים אחרים עוסקים בשני שומרוני-נים, שהמחבר הכירם מקרוב. עדת השומרוני-נים הקטנה שמרה על ייחודה הדתי חרף שנאת שכניהם, שראו בהם עובדים-לעגל—כנראה בגלל קרבן-הפסח, שהשומרוני-נים שוק-

דים להקריבו בכל י"ד בניסן. באה מלחמת-1967 וסיבכה את גורל השומרוני-נים. ההלכה היהודית אינה מכירה בהם, ואינה מתירה גישואים בין יהודים לשומרוני-נים. גם האסי-לאם אינו מכיר בהם, ושומרוני-שביקש ל-התאסלם היה עליו להיעשות, ליום אחד לפחות, יהודי או נוצרי ורק לאחר-מכן ניתן לו לקבל את דת האסלאם. במקרה של אהבה בין שומרוני לבין יהודיה, כגון זה שמתאר קפליוק באחד הסיפורים, אין מוצא: שתי המשפחות אינן מסכימות לנישואים. סיפור אחד מתאר שומרוני החרד לרגע שתחזור שכם לשלטון ערבי, ואז עלולים הערבים לעשות לשומרוני-נים מה שעשו שמעון ולוי באנשי שכם.

ענין מיוחד יש בסיפור על הפרת אירוסים בשבט בדווי-נוצרי בשם שבאט, על שם החודש שבט. נראה שהערבים לא התייחסו באמון רב לבדווי-נוצרים ולא ראו בהם אנשי-מדבר מובהקים. בתוך השבט מהלכות אגדות אחרות הנוגעות לשמם, המובאות בידי קפליוק, המתמצא היטב במסורותיהם. העלילה סובבת על מעשה בהפרת אירוסין שבגללו התאבדה הכלה ושרפה עצמה באש. אך מסביב לסיפור פורש המחבר יריעה רחבה של אורח-חיים, מנהגים, יחסי אהבה, קנאה ותחרות, שנאה ונקמה המקובלים ב-שבט זה, שמסורתו המדברית משולבת עם האמונה הנוצרית.

י. פ.

הרוח לא יקח

הקורא את ספריו של א. אליאב יכול למצוא פיצוי על התקפחותו של אליאב בשטח-חיים ידוע, מתוך ההכרה שסופר רב-כשרון לפנינו המעניק לנו מזמן לזמן ספרים מעניינים. ספרים כגון "בין הפטיש והמגל", "הספינה אילואה", "קפיצת הדרך", "יעדים חדשים לישראל", וכן ספרו הפוליטי "ארץ הצבי", גישאו על שפתי רבים ומצאו קוראים רבים.

* אריה (לובה) אליאב: הרוח לא יקח; עם עובד, 1974; 240 עמ'.

* מנחם קפליוק: סיפורו של ג'משיד (סיפורים); ספרית פועלים, 1974; 224 עמ'.

לעתים נדמה כי זו תמימותו של המשורר, כל משורר, המאמין כי במעשהו ובמלאכת השירה עובד הוא את נפשו ואת אלוהיו. אף-על-פי-כן קשה לראות כמאה שירים יפים, רובם-ככולם טובים מבחינה "ספרותית", ה-מתעלמים לגמרי מן הזמן ומן המקום—אף שכל עיסוקם הזמן והמקום, במובן המופשט ביותר של המושגים.

שוב אנו עוסקים בפריאה, ובחוסר התקוה, ובדרך כל בשר, ואולי אף בחוסר-התכלית של הקיום האנושי: "בעומק הלילות צומח פרח, / בחשאי זוחל ריחו. / צומח לאטו, צומח פרע / צמוח ובכה" (ע' 36, "בעומק הלילות").

מול ביטויי-שירה שיגרתיים למדי ("גם ב" יפה שבלילות מתים / לפתע כוכבים—ולא נודע, / כי באו אל קרבנו") מופיעים דימויים שאינם מנוצלים עד עומק אימתם: השורה הפותחת ב"עופות מרוטי-נוצה בחלומי" גמ-שכת אל השורה "למי הם מחכים, למי?"—

וזהו, כמובן, מיצוי הכח בתמונה הפותחת. חומסקי מרבה לעסוק בחלומות כשאיכותו ה"ורודה" של החלום מחליפה צבעיה, כאשר החלום מחליף את ה"מציאות". "ציב מפל עדיין החלום, / שהוא איתן כצוק בלב מדבר" (ע' 15).

שלילת התקוה שבחלום היא חלק משלילת האופטימיות בכלל: "מה ילד יום? מה ילד / יום? השאלה— / לתפארת המליצה בלבד" (ע' 27). למעשה, עיקורם של הפכים מתכנס העוקצני הוא מוטיב קבוע פחות או יותר בקובץ זה, והמסקנה הפשוטה והאחת היא שבעצם אין כל משקל להבדל התיאורטי בין יום ולילה (11), שקר ואמת (16), דממה וסערה (17), חשכה ואור (52), חוץ ופנים (51), וכדומה. "נושנה מקום, משנה מקום", אומר חומסקי, ואינו מנסה לחפש משמעויות נעלות ונשגבות—זהו המשך האווירה של קובץ-שיריו הקודם ודיון מחודש באיבוד ה"טעם שבחיים": "צל הרים כהרים, הרים כצלם... אם מורעלת הבאר—מה בצע בכל התמיהה: כיצד ומתי?" (ע' 18).

ספרו האחרון, "הרוח לא יקח", הוא ספר רענן, שהווי תמים ודשן מלפני כמה עשרות שנים זוכה בו לתיאור שובה-לב. בסגנון צלול ומקלח, טבעי ופשוט, מתאר כאן אלי-אב את שירתו בצבא הבריטי בימי מלחמת-העולם השניה. "ברצוני לתאר כמה רסיסים ולדלות כמה טיפות של חוויות ואירועים, אישיים ברובם, מים המלחמה", כותב המחבר, אך למעשה לפנינו ביוגרפיה של דור שלם, ששאף לא רק לכלים חדשים כי אם לנוסת חדש, לא רק למטבעות חדשות כי אם ליציקה אחרת.

ניגוד קטבי קיים בין המזג האנגלי והישרא-לי, וכשהמחבר מתגייס לצבא הבריטי הרי שפע של חוויות, אי-הבנות והפתעות מר-עישות צפוי לו ולחבריו. אליאב מתאר את ההווי הצבאי על הפכים הקטנים של חיי יום-יום במחנה, ועל החוויות הקשות במלחמה והוא עושה זאת בהומור מלבב ובשובבות מהנה.

בהקדמה לספר הוא כותב: "ספר זה הוא סיפור על אדם-חייל צעיר-במלחמה, אדם ומשפחתו, אדם וחבריו, אדם ואהבותיו: אדם ביגונו ובשמחתו, בטוב וברע, בצחוק ובדמע—כל אלה במערבולת הגדולה והנו-ראה שנקראה מלחמת-העולם השניה".

מ. ג.

עד בלי ירח

ספרו הרביעי של דב חומסקי הוא קובץ עז-רושם בכמותו אם אמנם נכתב כולו לאחר ספרו הקודם, "אבק חוצות", ועם זאת נראה כי לא חלה אצלו התפתחות בתכנים או בצורות. אפשר אמנם שהמשורר חש כי לא מיצה את התחושות בספרו הקודם, ובכל-זאת תמיהה היא מהו אותו כוח עצום ומבעבע הדוחף את המשורר הלירי בעת כזאת—ובכל-עת—להתיחס שוב ושוב אל נבכי הנפש כאילו לא היה ולא נברא דבר מלבדה.

* דב חומסקי: עד בלי ירח (שירים); הקי-בוץ המאוחד, 1974; 101 עמ'.